

A csesztvei Madách-kúria. — Jobboldali kép: Zsupitető palóház Csesztvén. (Szombathy Viktor felvételei.)

Mikszáth és Madách megyéjében

A hegyes-völgyes gyönyörű Nógrád műemlékek tekintetében az ország egyik leggazdagabb vidéke: veteleszik a Dunántúllal. Van az országnak borban-búzában termékenyebb, iparban mozgalmasabb, ércekekben gazdagabb tája is, mint ez a palócok-lakta szép megye, ám Nógrád a maga ősi zártságában, történelemtől ihletett levegőjével, megannyi barokk kastélyával, évszázados várromjaival, hegyeivel-völgyeivel, palóc népének ma is megcsodált ősi viseletével mégis egyike a legvonzóbb tájaknak. Mégis milyen kevesen látogatják.

A hivatalos statisztika több, mint négyszáz műemléket tart nyilván Nógrádban: a magyar történelem véráztatta századainak s békésebb évtizedeinek megannyi köve hívja a látogatót, nézzen szét szorgosan a rommá zuhant várak, a ma is „élő” kastélyok között, gyönyörködjék el dugott palóc falvacskák ősi építkezésében — ha építészeti emlékek szemléletére vágyik; járja végig a Mátra csúcsait, bolyongjon a Cserhát lankáin, ha éppen természetjárás a szenvedélye; üljön le beszélgetni a bujálki, rimóci, vagy dejtári házak padkáira öregekkel, énekeljen együtt *pataki*, *vadkerti* fiatalokkal, ha a magyar nép élete érdekli; vagy induljon el Mikszáth és Madách nyomában, ha éppen irodalmi emlékek hevítik. E megye látogatása mindenképpen lelki meggazdagodására szolgál.

Mikszáth és Madách megyéje ez!

Itt vágjunk neki, a kanyargó Galga partján, az aszód—balassagyarmati vasútvonal reggeli gőzösvével, az aranylő ősi színekben fürdő Cserhát dombjai közé. A lágyan hullámzó domboldalakon sárgállik már a szőlő, fúrge gyerekek koppantva verik a diót, piroskendős lányok törik a kukoricát, s apró nádasok partján fehér pontok mozognak: libék csatangolnak a tarlón.

A *Szandahegynek* Budáig ellátszó csonka kúpja, valamikori vulkánok megpihent öle, nyúlik magasra a

becskei tájon; egy apróbbka csúcs mögötte maga *Szandavár*. Sok keserves ostrom tanúja, fosztogató török bég tanyája. Aztán apró völgyek; völgyek mélyén tanyák; tanyák körül szorgos emberek: sok az erdő, meg a terméketlen hegyoldal, kevés a kövér szántó föld. Meg kell becsülni minden holdját s dolgos ember a nógrádi palóc!

E dombok s erdők mind közelebb kerülnek a vonathoz s majd csak Balassagyarmatnál távolodik el megint, ahol a tágas Ipoly völgye hátsó éket a Börzsöny s a Cserhát hegyei közé. Kicsiny falvak ülnek meg az erdők és irtások védelme alatt, egy-egy vékony patakocská ballag hol a Duna, hol az Ipoly felé.

Mikszáth kocsikázott erre sokat a hetvenes években, fiatal esküdt korában, valahányszor principálisával, Mauks Mátyás főbíró urammal akadt hivatalos megyei dolguk a falvacskák között. Szigorú hivatalnok, de jó apa s jószágos ember volt Mauks Mátyás; maga se hitte volna, hogy poétai lelkületű, sűrűn pipázgató, nagyokat anekdotázó esküdtje nemsokára idősebb lányának, Ilonának férje lesz. S még hozzá nem is egyszer, de kétszer!

A másodszeri esküvő kis evangélikus templomához érteztünk, Mohorán. Itt, Mohorán, a templomocskával szemben állott Mauksék család kúriája — egyike a sok apró mohorai családi háznak —, ide járt ki vasárnaponként Balassagyarmatról a fiatal esküdt, a szklabonyai Mikszáth Kálmán, hogy a Maukslányoknak tegye a szepet s olvasson fel nekik humoros írásaiból. (Mindig ott lapultak ezek az írások kabátja széles zsebében!) A sűrű látogatás vége: házasság Pesten — de már nem a megyei esküdt —, hanem az újságíró-Mikszáthtal. De, mert az írni szegénység nem szűnt, s nem akarta éhezni feleségét: ő tanácsolta a válást, a férfit. Évekig éltek külön, egyik Szegeden, másik Mohorán, de a siker első felvillanásánál újra összekerültek, s az akkor már ünnepezt, jómódú Mikszáth

másodszer is megkérte Mauks Ilona kezét.

S ez a kis mohorai templom volt tanúja ennek a második házasságnak; a mohorai patika — a hajdani Mauks-ház — kertjében pedig a gyógyszerész által feltve gondozott hatalmas gesztenyefa tanúja Mikszáth hajdani anekdotázó kedvének. Itt nyaralt családostul fiatal korában a költő. A fa törzsén tábla hirdeti, hogy a *Természetvédelmi Tanács e tavaszon védelmébe vette a nevezetes fát*. Gazdag emlékü, terebélyes nagy fa! Nemcsak pipázgatót s tréfálgatót ágai alatt az ír, hanem többek közt itt írta a *Lohinai fű* című beszélyét is. Nagy kár, hogy amíg az emlékezetes vén gesztenyefa méltó őrizőkre talált, addig Mohora legszebb épülete s országos viszonylatban is neves műemléke, a Zichy—Vay-kastély lassankint ebek harmincadjára került. Szétomlik, szertehordják, fáit kivágják még mielőtt a műemlékvédelem észbelkapna s idejekorán rendbehozná a különlegesen szép, hagymakupolás, félholddal díszített, 18. századbeli emeletes kastélyt.

... És hányszor hajttatta erre lovait az ötvenes években a csesztvei birtokos, Madách Imre is! Erre kocszott, itt fordult be a szűk utca közén, valahányszor szülőfalujába, Sztergovára, vagy a megyeszékhelyre, Balassagyarmatra indult. Egyre fáradtabb kedvvel a haza jövője s enmaga sorsa miatt, törődött fizikummal, Fráter Erzsikéért való aggodással.

Csesztve alig órányi séta Mohorához, az erdők árnyékában. Itt gazdálkodott évekig Madách. És mert úgy látszik, ezen a vidéken a fának irodalmi szerepük is van: a romladozó csesztvei kúria előkertjében tekintélyes hársfa őrzi annak emléket, hogy Madách Imre e fa lombjai árnyékában kezdte kigondolni s írni is *Az ember tragédiáját*, minden magyar filozófiai költemény leg-szebbjét. E fa alatt üldölgélvén elmélkedett az emberiség örök sorsa

felett. Kár, hogy a csesztvei kúria is erősen omladozik már, az örökösöknek nincs anyagi módjuk arra, hogy gondozhassák: még néhány év és a Madách-kúriából sem marad semmi, legfeljebb néhány roskatag lépcső; csak a hatholdas őspark különleges fái hirdetik majd növénykedvelő hajdani ősök emlékét. Pedig még egy ilyen kis nógrádi falu is, mint ez a Csesztve, tele van műemlékekkel. Katolikus templomának szentélye árpádkori; apró, szalmatehős házait pedig fotografusok vehetik parázs ostrom alá.

Műemlék a közeli Szügy faluban is legalább öt akad! A vándor ugyan csak kapkodja fejét a sok régi építkezés szépsége láttán; ámde szomoruság is eltölti, tapasztalván azt a

közönyt, amely a jobb sorsra méltó udvarházakat s különösen az egykori, kétszárnyú barokk megyeházát lengi körül itt. Miért, hogy a „regisztrált” műemlékeket regisztrálatlanul engedjük elporladni? Addig tekintsük meg hát őket, amíg tető védi falaikat!

Mikszáth lábnyomát követhetjük tovább is. Gyerünk autóbusszon Horpácsra, ide, Nagyoroszi mellé. Itt olvad egybe a Börzsöny meg a Cserhát; egyfelől még a hullámos Cserhát kíséri útunkat, de a táj másik szegeletében már a Börzsöny magasodik felénk, a Kámor, a Bugyihó, a Kőember s a drégelyi vár. Nemzeti ajándékként valaha Mikszáth is mondhatott a Kámor oldalában erdőt magának s ha kiült a horpácsi kastély dór oszlopai alá, pipázva gyönyörködhetett saját kéklő erdejében. De, haj, mivé lett a horpácsi kastély, s mivé gondozott kertje is!

Néhány évvel ezelőtt fiók-múzeumot rendeztek be két szobájában Mikszáth-relikviákkal és bár e relikviák ma is láthatók, mégis gondozatlanul s porosan leginkább. Pedig Horpácson igen szereti a nép Mikszáth emlékét ma is! Emlegeti a költőt kegyelettel s szeretettel; Mikszáth hitvesét. Ámde úgy tűnik, hogy mind e kegyelet s szeretet nem elegendő arra, hogy a hajdanival megbecsült kertet is gondozzák, hogy a házat emlékként tatarozzák, környékét rendbeszedjék.

Mikszáth és Madách emléke iránt nagy szeretetet és gondosságot a balassagyarmati *Palóc Múzeumban* találunk. Az első világháború alatt épített nagyszabású múzeum-épületet most hozták rendbe teljesen s az elmúlt évek alatt a múzeum gondos vezetősége igyekezett pótolni a gyűjteményekben esett 1944-es súlyos veszteséget is. Sok síkkel.

Ami a pusztulásból megmaradt, az a múzeum udvarán, a nap fényében mosolygó karancssági palóc parasztház, a Sikansen-mintájú szabadtéri gyűjtemény. Ami elveszett: csaknem minden. Újragyűjtötték tehát a régészeti, természettudományi, történelmi, néprajzi, irodalmi emlékeket.

A Palóc Múzeum újra „él”. Ismét hű és gazdag képet kap az utasember Nógrád népéről, földjéről, történelméről. S ha megáll a Madáchszobában ringó, faragott bölcső előtt — amely még a „kicsiny Imrét” ringatta kelyhében Sztregován —, avagy Mikszáth emléke iránti kegyeletét a vitrinben elhelyezett „ló, bárányka, meg a nyúl” előtt rója le — a korán elhalt Mikszáth Jánoska úgy megsiratott s oly szépen megírt játékaik előtt —, akkor méltón tisztelgett e hajdani nagyok emléke előtt. S azt kívánja: vajha Nógrád minden megmaradt műemlékét ily kegyelettel őriznék, gondoznák, mint e bölcsőt, vagy a Mikszáth hosszúszerű selmeci pipáját!

ZOMBATHY VIKTOR

Az őszi utazási programja

Az IBUSZ idei őszi utazási terveit első sorban az országjáró autóbusszokra építette fel, de sor kerül hétfélig különvonatok indítására is. A különvonatok szervezésébe ezúttal bekapcsolódik a SZÖVOSZ is, hogy a parasztok — a nyári nagy munkák elvégzése után —, az addiginél jóval nagyobb számban vegyen részt üdülési, országismertető jellegű utazásokban.

Az őszi kirándulások egyik célpontja Hajdúszoboszló lesz, mely az elmúlt évek során meglehetősen mostoha bánásmódban részesült, noha gyógyberendezései és gyógyhatású vize révén megérdemelné az addiginél jelentősebb forgalmat. Különösen az őszi, miskolci, diósgyőri nehézipari üzemek dolgozóit kívánják Hajdúszoboszlóra irányítani, akik számára elsőrendű jelentőségű a szoboszlói víz gyógyító hatása.

A hétfélig üdülővonatok részletes menetrendje a következő: október 27-én: Budapest—Miskolc—Tokaj—Sárospatak (65,80 Ft); — Budapest—Esztergom (18,40 Ft); — Nov. 3: Budapest—Pécs (FTC labdarúgó mérkőzés) 63,60 Ft; — 9—10: Budapest—Eger (76,40 Ft); — 16—17: Budapest—Debrecen—Nyíregyháza (101 Ft); — 24: Budapest—Miskolc (FTC labdarúgó mérkőzés) 55 Ft; — 30—XII. 1: Budapest—Kaposvár (93,20).

A kétnapos különvonatok áraiban a szállás díj belefoglaltatik — kívánásra olcsó étkezéseket, valamint szakképzett idegenvezetőikkel városnézést is biztosítanak. A különvonatokra szállás igénybevétele nélkül is lehet jelentkezni, ebben az esetben a részvételi díj 30 forinttal csökken.

Ezek a kétnapos különvonatok szombaton délután indulnak és vasárnap érkeznek vissza.

Az országjáró autóbusszok részletes november-eleji programja: 2—3: kétnapos kirándulás a Budapest—Eger—Szilvásvárad — Putnok — Aggtelek — Jósvaló — Miskolc — Lillafüred és vissza útvonalon. Részvételi díj, Aggteleken túrista-szállással 170 Ft; — 2—3: kétnapos kirándulás Budapest — Sztálinváros — Pécs — Mecsek — Sikonda — Komló — Budapest útvonalon. Részvételi díj, Pécsen szállodal szállással, 180 Ft; — 2—3: másfélnapos kirándulás: Budapest—Gyöngyös—Mátra és vissza. Részvételi díj 109 Ft. Szállás magánháznál, Mátrászentimrén; — 2—3: másfélnapos kirándulás: Budapest — Gyöngyös — Mátra — Parád-füred — Eger — Lillafüred — Miskolc — Mezőkövesd — Budapest. Részvételi díj: Egerben szállodal szállással 170 Ft; — 3: Budapest — Mátra — Parád-füred — Abasár — Budapest (84 Ft); — 3: Budapest — Szentendre — Visegrád — Esztergom — Dobogókő — Budapest (43 Ft); — 3: Budapest — Székesfehérvár — Várpalota — Veszprém — Csopak — Balatonfüred — Budapest (80 Ft); — 3: Budapest — Erd — Martonvásár — Kápolnásnyék — Pákozd — Székesfehérvár — Zámoly — Csákvár — Bicske — Zsámbék — Budapest (52 Ft); — 3: Budapest — Aszód — Buják — Hollókő — Szécsény — Nógrád — Vác — Budapest (74 Ft). Jelentkezni az IBUSZ József nádor tér 12. sz. alatt lévő irodájában lehet.

Októberben és novemberben az IBUSZ az alábbi külföldi társasutazásokat indítja: okt. 29-én 14 napos Kíev — Lengyel — Moszkva körutazás. — Nov. 5-én és 14-én 12 napos Karlovy Vary-utazás egynapos prágai tartózkodással. — Okt. 24-én és 31-én, valamint november 7., 14. és 21-én nyolcnapos prágai társasutazások indulnak. Fenti utazásokra a létszám azonban már betelt.